

PANDEMİDE KADIN EMEĞİ

Doç. Dr. Melda YAMAN - *Elektrik-Elektronik Mühendisi*

meldaya2000@yahoo.com

Pandemi koşulları kadınların yaşamı üreten etkinliklerinin yaşamın ve kapitalist sistemin yeniden üretiminde kritik bir önem taşıdığını bir kez daha ortaya koydu. Kadınlar hane içindeki karşılıksız emekleri ile her gün insanları toplumun bir üyesi olarak yeniden üretmekle kalmıyor, sermayenin üretken gücü, değerın kaynağı –erkek- emek gücünü de her gün yeniden yeniden üretiyorlar.

Evde kalmak

Pandemi günlerinde tüm dünya halkları gibi evlere kapandık. Pek çoğumuz evdeyiz; arkadaşlarımızla bir araya gelemiyor, sevdiğimizle kucaklaşamıyoruz. Neredeyse tüm etkinliklerimizi evde yürütüyoruz. Dostlarımızla, yoldaşlarımızla sadece online platformlarda bir araya gelebiliyoruz.

İçinden geçtiğimiz koşullar, E. M. Forster'ın 1909'da yayımlanan Makine Duruyor (The Machine Stops) adlı distopyasını hatırlatıyor. Bu dünyada insanlar, doğadan kopuk, birbirlerinden yalıtık bir yaşam sürüyorlar. Tüm ihtiyaçları "Makine" karşılıyor. "Makine"ye bağlı bir düğmeye basınca yemek geliyor, bir başka

düğmeye basınca giysiler hazırlanıyor, bir diğerine basınca yatak açılıyor. İnsanlar mecbur kalmadıkça yüz yüze görüşmüyorlar; birbirleriyle makine aracılığıyla sesli ve görüntülü iletişim kuruyorlar. Tüm hayat tek bir odada, bütün buluşmalar bir tür "online" ortamda gerçekleşiyor. Roman bu dünyada yaşayan kadınlardan birini, Vashti'yi anlatıyor.

Gelgelelim sınıfsal eşitsizliklere dayanan, erkek egemen toplumumuzdaki yaşamımız Vashti'nin yaşamından epeyce farklılaşıyor. Bir kere kimimiz çalışmaya devam etmek, ücretli işini sürdürmek zorunda; sağlık emekçisi, tekstil işçisi, kargo ve market çalışanı kadınlar bu zor koşullarda bile iş hayatına devam ediyor. Kimimiz daha şanslı; işini ev içinde sürdürebiliyor, örneğin çok sayıda banka çalışanı, öğretmen, mühendis kadın koşullar elverdiğince evden çalışıyor. Ama bu durumda mesai saati giderek uzuyor; öğle yemeği, kahve molası vs. ortadan kalkıyor. Kimimizse evde tüm gün mesai yapıyor; evler kalabalık –çocuklar, gençler, hatta kocalar bile sürekli evde; hastaneye gidilemediği için hastalara da çoğu zaman evde bakılıyor; üstelik pandemi koşulları daha fazla hijyen, daha fazla temizlik, yani daha fazla iş yapmayı

gerektiriyor. Kimimizse işten atıldık yahut da işimizi yapamaz olduk; ev işçisi /bakım emekçisi kadınları düşünelim örneğin; dünya genelinde yüz binlerce kadın işini kaybetti; pandemiye rağmen bir iş bulur bulmaz çalışmayı bekliyor. Bütün bunların yanı sıra, artan fiyatlar, iş kayıpları ve gerileyen ücretler nedeniyle, pandeminin yanı sıra bir de işsizlikle yoksullukla mücadele ediyoruz.

Diğer bir deyişle, hepimiz evde kalamıyoruz; gelelim "evde kalmak" her bir kadın için farklı anlamlar taşıyor. Evde kalmak kimimiz için işsizlik, yoksulluk demek, kimimiz içinse artan iş yükü. Evde kalmak, çoğumuz için ciddi bir erkek şiddeti anlamına geliyor. Pandemi günlerinde kadınlara yönelik erkek şiddetinin arttığı, gerek güvenlik gerek sağlık gerekse de ekonomi ile ilgili kaygıların şiddeti daha da körüklediği görülüyor. Pandemi koşulları, ne yazık ki, kadınların şiddetten korunmasını, dışarıdan destek almasını da güçleştiriyor.

Yaşamımız Vashti'nin dünyasından bir başka temelde de ayrışıyor. Zira o dünyada bütün işleri makine yapıyor; makine, beslenmeden giyeceklere, temizlikten konfora tüm ihtiyaçları karşılıyor. Bizim dünyamızda benzer bir makine yok; ihtiyaçlarımız esas olarak emekçiler tarafından karşılanıyor. Etrafımızda çeşit çeşit makineler var elbette; ama o makineleri işletmek için de kanlı canlı insanlara ihtiyaç var. Mesela, online market siparişi verdiğimizde onlarca emekçi bu ürünlerin eve getirilmesini sağlamak üzere emek veriyor: İnternet ağının sürekli ve sorunsuz

işlemesi için destek veren bir -kadın- mühendis; online alışveriş sisteminin -kadın- yazılımcısı; market stoklarını takip eden bir -kadın- çalışan; satın alınan ürünlerin tedarikçileri, mesela -kadın- tarım işçileri; bu ürünleri eve getiren -kadın- kargo çalışanları vs. Tabi ki evdeki bir kadının da sipariştten önce eksikleri tespit etmesi; ürünler eve ulaşınca bunları yerlerine yerleştirmesi; bu ürünlerle yemek pişirmesi, sofrayı hazırlaması, çocukları ve yaşlıları doyurması; bulaşıkları yıkayıp, evi temizlemesi gerekiyor.

Demek ki pandemi, emeğin, özellikle de kadın emeğinin yaşamımızdaki kritik önemini ortaya koyuyor.

Yaşamla ölüm arasındaki sınırın bu denli zayıfladığı bu koşullar, yaşamın ve yaşamsal ihtiyaçların her şeyden -kârlardan, CEO'lardan, borsalardan, küresel dev şirketlerden vs.- çok daha önemli olduğunu bir kez daha gösteriyor. Bugün yaşantımızı sürdürebiliyorsak; yani karnımızı doyuruyor virüse karşı temiz ve hijyenik koşullarda barınabiliyorsak; çocuklar aç kalmıyor yaş-

lılar bakım görüyorsa, bütün bunlar kadınların hane içindeki karşılıksız emeği sayesinde gerçekleşiyor. Kadınlar hane içindeki karşılıksız emek etkinlikleriyle yaşamı üretiyor, yaşamı her gün yeniden üretiyor.

Pandemi bize ayrıca kapitalist üretim biçiminin, kâr için üretimin nasıl da insana yabancı bir sistem olduğunu da gösteriyor. Tüm dünya halkları kapitalizmin insan hayatını hiçe sayan bir üretim biçimi olduğunu hep birlikte belki de hiç bu kadar can yakıcı bir biçimde deneyimlememiştik. Misal, Türkiye'de savunma sanayi firmalarının solunum cihazı ve medikal ürünler üretimine geçmiş olması çok manidar değil

mi? Kapitalizmin kan emici karakterini yahut meta fetişizmini deşifre etmek için bundan daha çarpıcı bir örnek bulmak zor. Pandemi işte bize yaşamın, yaşamın yeniden üretiminin her şeyden önemli olduğunu gösteriyor.

Pandemi Krizinden Yeniden Üretim Krizine

Pandemi koşulları kadınların hane içindeki emeğinin önemini bir kez daha hatırlatırken, aynı zamanda bu iş yükünü kat be kat ağırlaştırıyor. Bütün dünyanın şiddetli bir ekonomik kriz ve daralma yaşadığı bu günlerde, hanenin ve hane içindekilerin yeniden üretiminin giderek sürdürülemez olduğunu her birimiz kendi yaşamımızda deneyimliyoruz.

Bilindiği üzere kapitalizm yıllardır bir kriz içinde idi; pandemi bu krizi derinleştirdi, küresel ekonomide muazzam bir daralmaya sebep oldu. IMF'nin Ekim ayında güncellediği rapora göre küresel ekonomi 2020'de yüzde 4,4 daraldı. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), 2020'de, -2019'un dördüncü çeyreğine göre küresel çalışma saatlerinin, -255 milyon tam zamanlı işe eşdeğer olan- yüzde 8,8'inin kaybedildiğini söylüyor. Bu kayıp 2009 ekonomik krizindeki iş kaybının dört katı. ILO işini kaybedenlerin büyük çoğunluğunun kadınlar olduğunu altını çiziyor.

İşte bu işsizlik ve yoksulluk koşullarında kadınlar sınırlı gelire hane üyelerinin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak, hanenin ayakta kalmasını sağlamak için çeşitli stratejiler geliştirmek zorunda kalıyorlar: hane içinde daha fazla yemek ve gıda üretiyor, daha ucuz marketlerin peşine düşüyorlar; temizlik yahut bakım için bir başka kadından ücretli destek alımını sonlandırıyorlar; o zamana kadar ücretli bir işte çalışmamış kadınlar bile çok düşük ücretlerle, ağır koşullar altında gelir getiren faaliyetlere yönelmek zorunda kalıyor. Tüm bu tedbirler, kadınların hane içindeki iş ve bakım yükünü kat be kat artırırken, dünya genelinde milyonlarca bakım işçisi kadını da işsiz bırakıyor. Üstüne üstlük kadınlar bu artan iş yükünü erkek şiddetine açık koşullarda üstlenmek zorunda kalıyorlar.

Sınırlar- Olanaklar

Sonuç olarak, pandemi koşulları kadınların hane içindeki karşılıksız emekleriyle her gün yaşamı yeniden ürettiklerini; kadınların -ve diğer emekçilerin- sayesinde yaşamımızı sürdürebildiğimizi ortaya koyuyor. Bu koşullar, aynı zamanda, yaşamın yeniden üretimini gün be gün güçleştiriyor.

Öbür yandan pandemi koşulları, ekonomik krizlerde olduğu gibi, çelişkileri keskinleştiriyor; kadınların hem ataerkil eşitsizliğe hem de kapitalist sisteme karşı topyekûn mücadelesini harekete geçirmek için yeni olanaklar sağlıyor. Unutmayalım; bu dönemde de kadınlar evlere sığamadı, sokaklara taşı. Pandemi döneminde sokaklarda tabiri caizse yaprak kımıldamazken kadınlar sokaklardaydı. Kadınlar erkek şiddetini protesto ettiler, İstanbul Sözleşmesi'ni savundular, kadın cinayetlerine karşı seslerini yükselttiler, 25 Kasım'da yine hep bir ağızdan erkek şiddetine karşı olduklarını haykırdılar. 8 Mart'ta da yine hep birlikte sokakları dolduracağız.

Kadınların erkeklerle eşit haklara, olanaklara ve kaynaklara kavuşacağı yeni bir toplumu kurmak, kapitalizmle birlikte erkek egemenliğiyle, ataerkil sistemle de mücadeleyi gerektiriyor. Her türlü emek etkinliğinde (fabrika işlerinde olduğu kadar hane içindeki yeniden üretim etkinliklerinde de) yeni eşitlikçi bir iş bölümünün, yeni eşitlikçi bir yaşamın, yeni eşitlikçi bir dünyanın yolu, kuşkusuz ki kadınların mücadeleleriyle, feminist mücadeleyle açılacak.

Yaşasın 8 Mart, yaşasın kadın dayanışması.

Yararlanılan Kaynaklar

Melda Yaman, "Makineler Durdu, Yaşam Devam Ediyor, Pandemi Günlerinde Kadınlar Yaşamı Yeniden Üretiyor", Didem Bayındır (der.) Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek içinde, İstanbul: Can Yayınları, 2020, s.292-311.

Melda Yaman, "Toplumsal Yeniden Üretim: Birleşik Bir 'Feminist' Teori?", Praksis, 53: 9-39, 2020.